

Helsinški *bilten*

HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.156 // JUL 2020.

Brojanje glasova na izbornom mestu

Foto: D. Kujundžić / Tanjug

IZBORNI REZULTATI: REALNA SLIKA SRBIJE

Parlamentarni i lokalni izbori u Srbiji, osim što su dodatno učvrstili naprednjačku vlast, jasno su pokazali da Srbija stremlji jednopartijskom sistemu i da nema potencijal za pluralni politički život. Bojkotaši nisu uspeali čak ni da značajno umanje izlaznost na izbore, prvenstveno zbog toga što nisu bili spremni na zajedničku akciju, kao ni na ozbiljan rad na terenu. A, ni međunarodne okolnosti nisu im išle na ruku. Bez obzira na to što je rejting Aleksandra Vučića značajno

opao, Zapad nije spreman da podrži stranu koja u suštini nema alternativnu ponudu, odnosno evropsku agendu za Srbiju.

Kontekst u kome su održani opšti izbori u Srbiji (21. jun) – korona virus, višemesečna izolacija, marginalizovani kritički mediji, razjedinjena opozicija, bojkot izbora – doprineo je nesvakidašnjoj pobjedi Aleksandra Vučića i njegove Srpske napredne stranke (SNS).

Rezultati ukazuju na neke dublje aspekte političke kulture u Srbiji. Ovi izbori su zatvorili krug i vratili Srbiju na tačku od pre 30 godina kad je Slobodan Milošević uveo višepartijski sistem, a koji je i onda i sada u suštini, bio i ostao jednopartijski. Umesto demokratske tranzicije koja afirmiše demokratske institucije, pravnu državu, pravila i vrednosti, Srbija se 20 godina nakon promena može okarakterisati kao “autoritarna demokratija”, jer nije imala i nema dovoljno demokratskog potencijala da demontira prethodni sistem: odnosno, reč je o kontinuitetu koji koči demokratske promene. Nacionalizam je još uvek prevlađujuća ideologija, što važi i za državni projekat od koga se nije odustalo.

U periodu nakon promena 2000. godine (koje su ishodovane nakon NATO intervencije uz veliku podršku zapadne međunarodne zajednice) proklamovani su demokratski ciljevi, uvedena nezavisna regulatorna tela, mediji su bili relativno slobodni. Međutim, opstala je i kontradiktornost između proklamovanih ciljeva i primene autoritarnih mehanizama. Dolaskom Srpske napredne stranke na vlast (2012) taj mali potencijal se izgubio, a politički dijalog je sasvim poništen. Svojim stalnim kampanjama protiv opozicionih partija i njenih lidera predsednik Aleksandar Vučić je de facto suspendovao i obesmislio politički život u Srbiji i sveo ga na puko terorisanje sva-ke kritičke misli. Tome su nažalost, doprinele i opozicione partije, jer ni u jednom trenutku nisu ponudile alternativnu viziju Srbije, nisu bile sposobne da se ujedine niti da se obračunaju sa političkom kulturom koja je podržavala zločin. Jer, sama promena režima nije dovoljna.

Ovi izbori su učvrstili poziciju snaga bivšeg režima, što Srbiju vraća u prošlost i afirmiše vrednosti na kojima je počivala zločinačka politika devedesetih godina prošlog veka. Bez promene političke kulture i njenih vrednosti, demokratizacija Srbije nije moguća. Prema oceni Posmatračke misije CRTA, opšti izbori 2020, su po kvalitetu i izbornog dana i celokupnog izbornog procesa

najlošiji izbori koje je ova organizacija posmatrala. Raša Nedeljkov je izjavio: “Iako ovi izbori ispunjavaju minimalne demokratske standarde, oni ugrožavaju kvalitet demokratije u Srbiji”.¹

SRBIJA NA DESNO

Jačanje desnog političkog spektra u Srbiji kao reinkarnacija nacionalističke ideologije iz devedesetih godina prošlog veka, prati trend usporavanja procesa evropskih integracija i okretanja vlasti značajnim spoljopolitičkim akterima sa Istoka – Rusiji i Kini, u prvom redu. Taj kurs, međutim, “prisvojio je” i najveći deo opozicije. Obnavljanje društveno-političkog konzervativizma prelama se preko odnosa prema susedima: od Kosova, preko Crne Gore do Bosne i Hercegovine.

Svojevremeno donekle marginalizovane organizacije i grupe (Zavetnici,² Nacionalni stroj, 1389...) ponovo su na sceni, s time što su među njima i one s neskrivenim političkim ambicijama. Jedna od najistaknutijih je pokret Srpska desnica, na čijem je čelu Miša Vacić, prethodno zaposlen u Kancelariji za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije.³ Šansu za ulazak u republički parlament poklonio im je Aleksandar Vučić, na čiji je predlog izborni cenzus uoči izbora snižen sa pet na tri odsto, čime, kako kaže istoričar Nikola Samardžić, on (Vučić) “gura naciste u Narodnu skupštinu”.⁴ Prema nekim mišljenjima Vučić proizvodi desnicu “od Šešelja do Vacića”, kako

1 “Izbori u Srbiji: Ubedljiva pobeda naprednjaka, u parlamentu još SPS, Spas i manjinske stranke”, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-53121536>.

2 Među prvima predali listu za učešće na predstojećim parlamentarnim izborima.

3 Prema pisanju medija, kampanju koju je još pre raspisivanja izbora vodio po gradovima Srbije, Vaciću su finansirali fondovi pod kontrolom aktuelnih vlasti; NIN, 12. mart 2020.

4 Danas, 13. mart 2020.

bi plašio Zapad da postoje gori i primitivniji od njega.⁵

Društvenom i političkom scenom dominiraju narativi devedesetih i protagonisti tog vremena, tadašnji kreatori i realizatori ratne politike brutalnog razaranja Jugoslavije, kao što su Ilica Dačić, Aleksandar Vučić, Vojislav Šešelji, ili "nacionalni heroji" poput Veselina Šivančanina, Dragana Vasiljkovića i drugi.

Uprkos bojkotu dela opozicije, u izbornoj utakmici učestvovala je 21 lista. Od tog broja najmanje devet čini radikalna desnica. Prema rečima režisera Gorana Markovića, "desničarska falanga, od Šešelja pa nadalje, u velikom je naletu..."⁶ Marković takođe upozorava i na uspon fašističkih snaga koje su "verovatno prilično potpomognute od režima i moralno i fizički i materijalno: Tu su svi ovi zavetnici, levijatani, vatici, fireri i sve je to u nekoj vrsti harmonije sa režimom".⁷

Sa znacima približavanja novog migrantskog talasa s Bliskog istoka, u Srbiji (koja je zbog konstruktivnog i humanog ponašanja tokom izbegličke krize 2015, i na međunarodnom planu stekla zavidnu reputaciju) kao da je počela borba za "vlasništvo nad migrantskim narativom", koga je, kako komentariše Saša Đorđević iz Beogradskog centra za bezbednosnu politiku značajno poljuljala antimigrantska retorika dela opozicije.⁸ Takođe, antimigrantsko raspoloženje tokom prvih meseci ove godine manifestovalo se i navodno samoinicijativnim organizovanjem tzv. "narodnih patrola" koje su maltretirale migrante na beogradskim, ali i ulicama drugih gradova u Srbiji. Po mišljenju Saše Đorđevića, vlast se osetila ugroženom, jer se znatan broj njenih glasača "regrutuje" iz desničarskog miljea, "pa

je moguće da je podstakla formiranje narodnih patrola".⁹

Izostanak zvaničnog reagovanja vlasti na ispade ovih grupacija navodi na sumnju o njihovoj ulozi u pojavi tog fenomena na ulicama. Tako sociolog Čedomir Čupić kaže da "time što niko od najviših državnih zvaničnika nije to eksplicitno osudio, podgreva sumnju da zapravo vlast stoji iza toga".¹⁰

Kad je reč o novom "migrantskom narativu", najskandalozniji do sada svakako je bio televizijski nastup Boška Obradovića, lidera pokreta Dveri (najglasnijeg člana koalicije Saveza za Srbiju) koji je u čašama mešao tamnu tečnost (migrante) sa čitom vodom (domaće stanovništvo), s neskrivenom aluzijom i jasnom rasističkom porukom.

"BOJKOT" OPOZICIJA

Mimo očekivanja bojkot-opozicije na izbore je izašla približno polovina upisanih birača.¹¹ Vladajuća Srpska napredna stranka, osvojila je blizu dva miliona glasova (odnosno, više od 60 odsto) što se, kako je u izbornoj noći istakao njen predsednik Aleksandar Vučić, "nikad nije dogodilo".¹² Kako je istom prilikom naglasio, to istovremeno znači i upozorenje "da moramo da budemo još odgovorniji i ozbiljniji", marljiviji u radu s najboljim mogućim rezultatima...¹³

Bez obzira na niz manjkavosti tokom predizbornog i izbornog procesa koje bacaju senku na

5 Zoran Živković, čelnik Nove stranke, Blic, 15. mart 2020.

6 Vreme, 18. jun 2020.

7 Isto.

8 NIN, 5. mart 2020.

9 Isto.

10 Danas, 10. mart 2020.

11 Prema podacima Republičke izborne komisije odziv birača bio je 48,9, odsto, približno onoliko koliko je proce nila i nevladina organizaciji CRTA, 48-49 odsto.

12 "... u politici sam dugo, ali nikad ovakav trenutak nisam doživeo. Dobili smo najveće poverenje naroda..." Specijalna emisija TVN1, 21. jun 2020.

13 Isto.

pobedu vladajućih partija, legitimnost izbora i rezultata teško se mogu osporiti. Ocena lidera Saveza za Srbiju Dragana Đilasa da je bojkot uspeo, jer, po njemu, “na lažnim izborima” nije glasalo više od polovine birača, zvučala je najpre kao (samo)uteha.

O trijumfu populizma u Srbiji, osim pobede vladajuće stranke, svedoči i redosled ositalih takmaca, kako onih koji su prešlo cenzus, tako i onih koji su ostali ispod njega. Naime, osim manjinskih partija (četiri liste – Mađara, Albanaca sa juga Srbije i dve sandžačkih Bošnjaka) cenzus su prešli još samo koalicioni partneri SNS, Socijalistička partija Srbije (SPS), s nešto više od 10 odsto i jedna jedina opoziciona lista (desne orijentacije) Srpski patriotski savez (SPAS), novo-beogradskog gradonačelnika Aleksandra Šapića. Cenzus je smanjen sa pet na tri odsto neposredno pre raspisivanja izbora. Međutim, ni to nije pomoglo partijama koje se smatraju liberalnim i proevropskim, od Pokreta slobodnih građana i Ujedinjene demokratske Srbije, do Zelenih i liberala (Čedomira Jovanovića): nijedna od njih nije “dobacila” ni do dva odsto osvojenih glasova.

Sa 188 poslanika Srpska napredna stranka, odnosno 210 ako na snazi ostane koalicioni savez sa Socijalističkom partijom Srbije, ima većinu kakvu je početkom devedesetih imala samo SPS Slobodana Miloševića (na prvim višestranačkim izborima u decembru 1990, osvojila je 194 mandata u Republičkoj skupštini). Iako je, kako je primetio “Njujork tajms”, Vučić “gotovo ojačao potpunu kontrolu nad državom”, svemoć koju je i formalno dobio u ruke – može da promeni Ustav, ili postigne dogovor sa Prištinom – istovremeno povećava i rizike vladanja.¹⁴

Povećana moć iz koje sledi i povećana odgovornost sa svim neizbežnim rizicima, biće, po svemu sudeći, najveći izazov za samog Vučića. To se

pokazalo već u prvim postizbornim danima kad se našao u “unakrsnoj vatri” povećanih pritiska iz sva tri centra globalne politike: Vašingtona, Brisela i Moskve.

PARLAMENT BEZ OPOZICIJE

Izbori su pokazali i svu nesposobnost opozicije. Bez koncepta, ideje i alternativne ponude vladajućem autokratskom režimu gotovo je zbrisana s političke scene. Njihova realna politička snaga veoma je upitna. Pogotovo što političku grupaciju okupljenu oko Saveza za Srbiju čine ideološki šarolike stranke, od Stranke slobode i pravde Dragana Đilasa, do krajnje desnih Dveri. Objedinjuje ih samo jedan cilj – srušiti Vučića. Ovaj blok koji je bojkotovao izbore s nadam da će izlaznost biti mala što bi delegitimisalo pobedu SNS, praktično je doživeo fijasko.

U međuvremenu fragmentacija opozicije se nastavlja. Neobjašnjiv potez (usput i nezakonit) Aleksandra Vučića neposredno pre izbora da spusti cenzus kako bi privukao i neke partije iz bojkotaškog bloka nije pomogao opoziciji da pređe izborni prag. Međutim, nizak izborni prag imao je još jedan efekat: stranački lideri nerealno su procenjivali da će ga sami lako preskočiti, pa su izostali privremeni predizborni savezi, odnosno koalicije, što je inače bila česta praksa u opozicionim redovima dok je cenzus bio na visokih pet odsto.

Rasulo u opozicionim redovima “reprezentativno” predstavlja Demokratska stranka (DS), koja je više od 20 godina bila najuticajnija proevropska opcija u Srbiji. Unutrašnjim podelama i uzajamnim optužbama članova rukovodstva, Demokratska stranka je samu sebe marginalizovala i gotovo poništila.

14 <https://www.nytimes.com/2020/06/22/world/europe/srbia-election-vucic.html>.

SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE – “VEČITI PARTNER” U VLASTI

Socijalistička partija Srbije (SPS) tokom poslednjih osam godina bila je stalni koalicioni partner vladajuće SNS, a pre toga i Demokratske stranke. Postizborne kalkulacije o ulozi SPS u budućem sazivu parlamenta se svode na dva scenarija:

Neki analitičari podsećaju na činjenicu da je Ivića Dačić u boljim odnosima s Kremljom nego Vučić, što mu garantuje opstanak u vlasti; drugi pak smatraju da je u datim okolnostima mesto SPS u opoziciji. Kako ističe Zoran Janić, u parlamentu čiji je sastav potpuno prekomponovan... “logično je pretpostaviti da će u opoziciju otići i SPS, jer teško bi se moglo naći neko prihvatljivo objašnjenje da SPS i dalje ostane u koaliciji sa SNS”.¹⁵

Bojan Klačar iz CESID takođe smatra da je SPS mesto u opoziciji zbog novonastale situacije. Jer, po njegovom mišljenju, naprednjaci će morati ili da otvore neku vrstu platforme za razgovor sa strankama koje nisu u parlamentu ili “da raskinu dugogodišnju saradnju sa SPS, kako bi na neki način SPS postao makar i formalna opozicija”.¹⁶

PIROVA POBEDA

Dominantno prisustvo SNS i njenog lidera i predsednika Srbije na političkoj i društvenoj sceni Srbije, apsolutna kontrola elektronskih medija s nacionalnom frekvencijom i tiražnih tabloida, kao i čvrsto držanje svih poluga vlasti nisu parlamentarne i lokalne izbore učinile “lažnim”, ali su na njih svakako bacili veliku mrlju.

U želji da kapitalizuje porast rejtinga tokom vanrednog stanja i borbe protiv epidemije korone,

Vučić je požurio s njihovim održavanjem (prvih u Evropi od početka pandemije). Osim što je to bio dodatni hendikep za opoziciju, i inače lišenu medijskih i drugih rasursa za normalno vođenje kampanje, opšte opuštanje atmosfere (fudbalske utakmice, teniski turnir...), predizborni skupovi, pa i sami izbori doprineli su povratku epidemije “na velika vrata”: u prvim danima nakon izbora došlo je do naglog porasta broja obolelih od Covida 19.

S obzirom da je najveći opozicioni blok predvođen Savezom za Srbiju ostao pri bojkotu, opozicione stranke koje su učestvovalе nisu imale predstavnike na svim biračkim mestima (njih je u Srbiji nešto više od 8000). To je samo pogodovalo “tradicionalnim” izbornim marifetlucima – ubacivanje više glasačkih listića, glasanje “za druge”, različite forme pritisaka na birače i slično – koji su rezultirali ishodom gotovo bez presedana: “Nikad se od uvođenja višestranačkog sistema nije desilo da u Narodnoj skupštini nema opozicije... I nema tog smokvinog lista dovoljno velikog da pokrije ovaj zastrašujući bankrot bazične demokratije i parlamentarizma” – napisao je odgovorni urednik Vremena Filip Švarn u kolumni “Do koske”.¹⁷

Velika pobeda u takvim okolnostima, čini se, ne prija ni samim pobednicima. Umesto da saopšti konačne izborne rezultate deset dana nakon njihovog održavanja, Republička izborna komisija (RIK) objavila je da će se izbori ponoviti na 234 izborna mesta (obuhvataju nešto više od 200.000 glasača). Poništavanje izbora na tolikom broju biračkih mesta takođe se nikad nije desilo od uvođenja višestranačja u Srbiju,¹⁸ ali se i nji-

17 Vreme, 25. jun 2020.

18 Prema odluci suda izbori će biti ponovljeni i na više od 20 biračkih mesta za lokalne izbore u Šapcu; u ovom gradu je tokom poslednje četiri godine na vlasti bila opozicija na čelu s gradonačelnikom Nebojšom Zelenovićem, koja je prema tvrdnjama lokalnog odbora vladajuće SNS, 21. juna izgubila većinu; Gradska izborna komisija je zbog niza nepravilnosti tokom izbornog dana,

15 Politika, 26. jun 2020.

16 Nedeljnik, 25. jun 2020.

hovim ponavljanjem u sastavu parlamenta ništa nije promenilo.

Mijat Lakičević, komentator Novog magazina, zaključuje da “ nikada još Vučić iz nekih izbora – a pobjeđivao je zaista mnogo – nije izašao jači i istovremeno nikada posle nekih izbora nije bio slabiji. Jer čak i da je legalna – a i to je sumnjivo – sasvim je izvesno da nova vlast nije legitimna.”¹⁹

UDAR NA KRITIČKE MEDIJE

Za pravedne i fer izbore nisu postojali tehnički uslovi i zbog nepostojanja slobodnih medija, a to znači bez dijaloga i bez sučeljavanja. Osim toga, Srbiji se već neko vreme upućuju kritike zbog regresije u razvoju demokratije i posebno, slobode medija. Jedan u nizu izveštaja je i izveštaj Freedom House u kome se ističe da Srbija više nije demokratska, već zemlja s hibridnim režimom. Srbija se tako pridružila zemljama iliberalne demokratije, poput Mađarske i Poljske. Mediji su jedna od ključnih institucija kritičke javnosti, kako ističe Snježana Milivojević, a bez njih nema znanja o realnosti niti pitanja odgovornosti.²⁰ Ona ističe da nema javnih debata nego konflikti izlaze u javnu sferu bez mogućnosti da se racionalno reše. Zato polarizovani mediji cepaju javnost, blokiraju umesto da omogućavaju razgovor i postizanje dogovora o razlikama. Ta polarizacija je još veoma asimetrična zbog ogromne nejednakosti u resursima koje imaju režimski i nezavisni mediji.²¹

.....
odlučila da se izbori ponove u gradu i celoj šabačkoj opštini, na šta se SNS žalio sudu; njihovu žalbu sude je delimično uvažio.

19 Mijat Lakičević, “Lažiranje”, Novi magazin, 8. juli 2020.

20 Snježana Milivojević, “Nema uslova za poštene izbore, jer mediji nisu slobodni”, Danas, 20’21 jun 2020

21 Isto.

REAKCIJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Ishod parlamentarnih izbora u Srbiji pridružuje se trendu koji već brine Evropsku uniju. Naime, i među njenim članicama, pogotovo onim na istoku kontinenta, suverenizam i populizam ugrožavaju temeljne evropske vrednosti slobode i demokratije.

Interesovanje međunarodne zajednice za izbore u Srbiji nije bilo preterano, pre svega zbog zaoкупljenosti vlastitim problemima – od pandemije do rasizma. Erik Gordi, profesor na Univerzitetu u Londonu, zaključuje da je “sve očiglednije da Evropu jedva zanima Srbija. Nešto slično bi se moglo reći za Sjedinjene Američke Države”.²² Dalje ističe da, “EU nastavlja da tiho podržava [predsednika Srbije Aleksandra] Vučića u ime navodne ‘stabilnosti’”.²³

Izjava bivšeg predsednika Evropskog saveta Donald Tuska da “Vučić ima puno pravo da bude ponosan i zadovoljan onime što je učinio za Srbiju tokom svog mandata, te da su ekonomski uspesi i snažno liderstvo zaštitni znak njegove vladavine”,²⁴ naišla je na kritike kako domaće javnosti, tako i inostranih komentatora.

Visoki predstavnik Evropske unije za spoljnu politiku i bezbednost Žosep Borel i evropski komesar za proširenje Oliver Varhelji izrazili su očekivanje da će posle parlamentarnih izbora u Srbiji nova vlada nastaviti reforme neophodne za pristupanje Srbije EU.²⁵

Tanja Fajon, predsednica Odbora Evropskog parlamenta za stabilizaciju i pridruživanje Srbije i

22 <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/izbori-2020-srbija-i-velike-sile-medjunarodna-tisina-glasno-se-cuje/>.

23 Isto.

24 <https://www.vijesti.me/svijet/balkan/443121/burne-reakcije-na-tuskove-pohvale-vucicu>.

25 <http://rs.n1info.com/Izbori-2020/a612402/Rezultati-izbora-2020-i-reakcije.html>.

EU, izjavila je da posle izbora više nema parlamentarne opozicije, što dovodi u pitanje legitimitet rada novog parlamenta. Ona je pitala i da li se može govoriti o čistoj demokratiji kada vladajuća većina sa takvom lakoćom osvoji većinu.²⁶

Viola fon Kramon-Taubadel (Viola von Cramon-Taubadel), izvestilac Evropskog parlamenta za Kosovo, izjavila je da je “davno pre izbora postalo jasno da srpski izbori ne dostižu osnovne demokratske standarde. Vladajuća stranka koristi državne resurse kao svoje, medijski pejzaž nije dozvolio pravu raspravu, dok uznemiravanje i zastrašivanje opozicionih političara nije omogućilo slobodne i fer izbore.”²⁷

Šefica Specijalne misije Kancelarije OEBS za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) Ursula Gacek rekla je ²⁸da su parlamentarni izbori u Srbiji obeleženi političkom polarizacijom i bojkotom opozicije.

Svetski mediji su izveštavali o velikoj pobedi Vučića poput *Blumberga* koji ističe da je obezbedio ogromnu većinu da mu sada kao glavna prepreka ostaje Kosovo. Ruski dnevnik *Komsomolskaja Pravda* je istakao da je SNS obezbedila apsolutnu većinu koja će joj omogućiti da sprovede bilo koju odluku, uključujući i o Kosovu. *Politiko* pak izveštava o “komotnoj pobedi Vučića pred put u Vašington”.²⁹ Francuski mediji su preneli izjavu Aleksandra Vučića da je njegova stranka SNS ostvarila na izborima istorijsku pobjedu, dok opozicija, koja je pozivala na bojkot, to osuđuje kao skretanje u autoritarizam.³⁰

Profesor Univerziteta u Gracu Florijan Biber ocenjuje da je ovaj rezultat izbora “više ogledalo

Srbije” i da “ništa suštinski nije promenio, zato što već godinama dominira vladajuća stranka sa predsednikom Vučićem, ali je sada još očiglednije.”³¹

Reakcije nekih parlamentarnih grupa u Evropskom parlamentu bile su još konkretnije. Druga po snazi grupa u ovom “evropskom domu”, Progresivni savez socijalista i demokrata ocenila je da je novi saziv parlamenta u Srbiji “ruganje demokratiji”. Ona je pozvala države članice EU da ne otvaraju nova poglavlja u pregovorima sa Srbijom jer: “Ovo ne bi trebalo da bude moguće u državi koja je kandidat za članstvo u EU. Pozivamo Evropsku komisiju koja sprovodi pregovore o pristupanju da zaista analizira šta je pošlo po zlu i iz toga izvuče zaključke”, izjavila je potpredsednica ove parlamentarne grupacije Kati Piri.³²

Prema proceni profesora Univerzitetskog koledža u Londonu Erika Gordija, moguće je da do vanrednih parlamentarnih izbora u Srbije dođe i pre kraja ove godine.³³ Kako Gordi ističe, Alaksandar Vučić “neće imati više na koga da prebaci krivicu za svoje neuspehe”, što će mu, kaže, “posebno teško pasti u vezi sa predstojećim pregovorima s Kosovom.”³⁴ I za dobrog poznavaoца prilika na Balkanu Florijana Bibera, “sjajna pobjeda na izborima upravo je poraz za Vučića”³⁵.

POSTIZBORNE AKTIVNOSTI

Odmah nakon izbora usledile su izuzetno dinamične diplomatske aktivnosti predsednika Vučića, vezane pre svega za Kosovo – od posete Sergeja Lavrova Beogradu uoči samih izbora, do njegovog odlaska u Moskvu na paradu povodom Dana pobjede u Drugom svetskom ratu, sa

26 <http://rs.n1info.com/Vesti/a613822/Tanja-Fajon-o-rezultatima-izbora-i-demokratiji-u-Srbiji.html>.

27 <https://www.nedeljnik.rs/uzivo-izbori-dan-posle/>.

28 <http://rs.n1info.com/Izbori-2020/a612402/Rezultati-izbora-2020-i-reakcije.html>.

29 Isto

30 Isto.

31 <https://www.nedeljnik.rs/uzivo-izbori-dan-posle/>

32 Danas, 23. jun 2020.

33 Radio Slobodna Evropa, 22. jun 2020.

34 Isto.

35 Prema Danas, 25. jun 2020.

završnicom u Briselu, jer je u poslednjem trenutku otkazano prethodno planirano putovanje u Vašington. Posle ovih izbora Vučić je percipiran kao faktor koji može doneti odluku o bilo kom pitanju pa i o Kosovu, bez otpora.

Kosovsko tužilaštvo u Hagu je neočekivano obelodanio optužnice protiv Hašima Tačija i Kadrija Veselija, što je neminovno dovelo do odlaganja susreta u Vašingtonu na veliko razočarenje, ne samo Vučića i Tačija, već i albanskog premijera Edija Rame. Ovaj obrt je, bar za sada, preusmerio rešavanje kosovskog pitanja na EU.

Srpski mediji su komentarisali odluku Tužilaštva sa odobravanjem, ali istovremeno kritikujući instrumentalizaciju "mehanizma tranzicione pravde", navodeći da je "Tramp na udaru Brisela, Berlina i duboke države".³⁶ Gotovo u svim napisima provejavalo je razočarenje, jer se mnogo očekivalo od vašingtonskog susreta koji je obećavao, kako se ističe, "racionalno i objektivno sagledavanja problema", jer "Tramp ima razumevanja za srpske interese".³⁷

Vučić, koga je ova vest zatekla u Briselu, prilikom susretu sa liderima Evropske unije (EU) je za uticajni portal *Politiko* izjavio da želi dijalog sa Prištinom uz posredovanje EU.³⁸ EU je najzad jasno dala do znanja da ona treba biti glavni posrednik u dijalogu i da je Balkan evropsko pitanje. Vučić je od vašingtonskog susreta imao velika očekivanja, jer je Beograd u promenu američke politike uložio mnogo, pre svega preko Džona Boltona, bivšeg savetnika za nacionalnu bezbednost američkog predsednika Donalda Trampa, kao i Ričarda i Grenela, do nedavno ambasadora u Nemačkoj i vršioca dužnosti direktora Nacionalnih obaveštajnih službi SAD.

36 <http://www.politika.rs/sr/clanak/457168/Tramp-na-udaru-Brisela-Berlina-i-duboke-drzave>.

37 Isto.

38 <https://www.politico.eu/article/aleksandar-vucic-kosovo-talks-must-go-on-despite-hashim-thaci-indictment/>.

Da bi Vučić bio zadovoljniji američkim posredništvom jasno pokazuje i njegova izjava da bi Trampova pobeda, uz male promene u američkoj politici, za Srbiju bilo od ogromnog značaja.³⁹ Ali, kako su se okolnosti promenile Vučić je u Briselu brzo nagovestio da će Srbija verovatno prihvatiti novu metodologiju pristupnog procesa, kao i novi rok za ulazak u EU – 2026. Treba imati u vidu da je i Rusija otvoreno poručila da se kosovsko pitanje ne može rešiti bez njene saglasnosti, čvrsto se držeći međunarodnog prava i Rezolucije 1244. To je bila glavna poruka Lavrova prilikom posete Beogradu,⁴⁰ a verovatno i Putina u Moskvi.

Neočekivani preokret na međunarodnoj sceni obradovao je sve one koji tvrde da je "Kosovo neotuđivi deo Srbije", a da nikad nisu izneli kako bi tačno izgledala reintegracija Kosova u Srbiji. Njihova je glavna teza da "treba biti strpljiv i vrebati geopolitičku priliku, a za to vreme nacionalno izgrađivati, kako bi se množina transformisala u jedninu – srpska zemlja". Glavni oslanac za ovakva očekivanja vide u Rusiji, ali i u Kini. Američko rešenje koje je bilo na stolu za njih nije bilo prihvatljivo, jer bi trajno potisnulo Rusiju sa Balkana, što bi imalo najgore posledice po Srbiju i njeno eventualno dalje teritorijalno fragmentiranje.⁴¹

Međunarodni vakuum na Balkanu je posledica ozbiljne krize u svetu, ali je očigledno za zagovornike "srpskih zemalja" glavni povod za intenziviranje aktivnosti, odnosno "geopolitičke inicijative" u svim tzv. srpskim zemaljama. To podrazumeva integrativne procese sa Srbijom na svim

39 <https://vucic.rs/Vesti/Najnovije/a37665-Vucic-smatra-da-bi-u-slucaju-pobede-Donlada-Trampa-Srbiji-bilo-lakse-vucic.rs.html>.

40 <https://www.trt.net.tr/srpski/region-1/2020/06/18/lavrov-u-beogradu-rusija-podrzava-sve-korake-ka-uzajamno-prihvatljivom-resenju-za-pitanje-kosova-1438693>.

41 Milomir Stepić, "Svet s balkanske osmatračnice" Pečat, 26. juni 2020

poljima posebno u Bosni, ne samo u RS već i u Federaciji.⁴²

Paralelno sa Republikom Srpskom koja svakodnevno preko Milorada Dodika najavljuje raspad BiH kao države, jednako snažan angažman je i u Crnoj Gori, jer je novi zakon o verskim zajednicama poslužio kao okidač za osporavanje Crne Gore i crnogorstva. Brojni su napisi u srpskim medijima koji upućuju na samo jedan zaključak – da je Crna Gora bila i uvek će biti srpska zemlja.

Pri tome, osim osporavanja crnogorskog identiteta, akcenat se stavlja i na to da crnogorski režim relativizira uticaj pravoslavlja čiji je Rusija svetski stožer.

Antizapadni stav srpskih nacionalista proizilazi i iz razumevanja da je interes Zapada da dezintegriše srpski nacionalni prostor, odnosno spreči konstituisanje jedinstvene srpske nacionalne države koja bi bila snažna balkanska politička jedinica oslonjena na Rusiju.⁴³

42 Isto.

43 Milomir Stepčić, "Svet s balkanske osmatračnice" Pečat, 26. juni 2020

ZAKLJUČCI

Izbori su cementirali budućnost srbijanskog društva u dogledno vreme, jer je ustoličen jednpartijski parlament, s vodećom Srpskom naprednom strankom i dosadašnjim koalicionim partnerom Socijalističkom partijom Srbije. Međutim, ni značajan deo opozicije okupljen oko Saveza za Srbiju (koji je bojkotovao izbore) u suštini se ne razlikuje kad je reč o ključnim pitanjima – normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine, odnosu prema prošlosti, evropeizaciji, pluralizmu, autoritarizmu. Dominiraju konzervativno-nacionalističke stranke i pokreti, od Srpske narodne stranke (Vuk Jeremić) do Dveri (Boško Obradović).

Društveno – politička slika Srbije je zabrinjavajuća, jer ne postoji potencijal za upravljanje procesima koji vode ka članstvu u EU. U Evropskoj komisiji u Briselu se konstatuje da je došlo do osetnog pada kvaliteta srpskog pregovaračkog tima¹ i administrativnog aparata u Srbiji. To ne iznenađuje, jer je to posledica negativne selekcije, nepotizma i lojalnosti predsedniku Vučiću. Najmanje je važna profesionalnost, što se pokazalo i tokom vanrednog stanja.

Imajući u vidu da su naprednjaci tokom osam godina vladavine rehabilitovali sve ratne zločince i ratne hušakaše i relativizovali odgovornost Srbije za ratove devedesetih, neophodno je da EU insistira na moralnom, političkom i pravnom odvajanju od prethodnog režima, kako bi se uspostavio normalni građanski život koji će uvažavati moralni i civilizacijski minimum.

Uspostavljanje i stabilizovanje demokratske legitimnosti je imperativ kako bi se društvo oporavilo od višedecenijskog populizma i uspostavio vrednosni sistema koji će ga postepeno osposobiti za promišljanje evropske budućnosti.

Predsednik Vučić se posle ovih izbora nalazi u jedinstvenoj situaciji kad je reč o mogućem presecanju kosovskog čvora. Do sada je uspešno plivao u globalnoj geopolitici, pre svega zbog turbulencija unutar EU, očekujući da ona revidira postjugoslovenske aranžmane u korist Srbije.

Međutim, neupućenost u geostrateške igre velikih i isključivo oslanjanje na Rusiju, sprečava ozbiljniju analizu koja bi pokazala da Rusija može da se nagodi i sa Nemačkom i sa SAD bez uzimanja u obzir srpskih aspiracija. Investiranje nacionalne energije u samo jednu opciju koja je uvek bila osujećena pokazuje nesposobnost za realna rešenja.

Ideja korekcije granica ili razmene teritorija (još uvek je na dnevnom redu), bez nemačke podrške jednostavno ne može biti realizovana. Značaj Nemačke na Balkanu je ogroman što prenebregavaju i Tači i Vučić.

Razdrobljeni prostor Balkana nije sposoban za veću ulogu na međunarodnoj sceni i jedini "štit" je priklanjanje EU, kao što su već uradile Slovenija i Hrvatska, a i druge zemlje koje se trude da joj se što pre pridruže.

Zapadni Balkan bi trebalo da se samoprofilise "kao region u Evropi", region koji bi već sada trebalo da se uključi u debatu o budućnosti Evrope čime će definisati i svoje mesto u njoj.

1 Otkako je u septembru 2019, tadašnja šefica pregovaračkog tima Tanja Mišćević napustila tu funkciju, Srbija nema rukovodioca tima za pregovore s EU.